

Posudek bakalářské práce Anežky Tefrové
na téma:
„Pastorační péče o dospívající s duševním onemocněním“

Studijní program: Evangelická teologie
AR 2023/24

Autorka si pro svou bakalářskou práci zvolila nanejvýš aktuální téma. Je obecně známo, že se v posledních letech – mj. v důsledku pandemie Covid-19 – výrazně zhoršilo duševní zdraví dospívajících. Problematika mladých lidí s duševním onemocněním je dnes natolik naléhavá, že se stává častým předmětem odborných i celospolečenských diskuzí. Vzhledem ke komplexitě lidské bytosti, jejíž nedílnou součástí je i duchovní rozměr, stojí také praktická teologie před výzvou reflektovat problém duševního zdraví dospívajících, reagovat na něj ve své teorii a navrhnout doporučení pro praxi. Právě o to se pokouší předložená práce Anežky Tefrové.

Hlavní výzkumná otázka práce zní: „Jaká je úloha pastorační péče o dospívající s duševním onemocněním?“ (s. 11). Za cíl si autorka vytkla podpořit „začlenění pastorační péče do kontextu komplexní léčby duševních onemocnění“ a současně se pokusit o „vymezení její specifické role, možností, úskalí a omezení“ (s. 11). Na výzkumnou otázku hledá odpovědi ve třech krocích, které odpovídají třem částem přehledně strukturovaného textu. Práce čítá 75 stran, je opatřena úvodem, závěrem a poměrně obsáhlým seznamem literatury s řadou anglických titulů. Má mezioborový charakter – pracuje s literaturou ze tří humanitních disciplín – sociologie, psychologie a teologie, i když hlavní perspektivou je perspektiva prakticko-teologická.

V první kapitole „Dospívající s duševním onemocněním v dnešní společnosti“ (s. 13–30) mapuje autorka problém duševního zdraví dospívajících z perspektivy sociologické, psychologické a prakticko-teologické. Nejprve představuje současnou situaci duševního zdraví dospívajících s pomocí výsledků několika českých i mezinárodních sociologických výzkumů, které dokládají, že situace je velmi závažná (NÚDZ uvádí výskyt úzkosti a deprese až u 40% dospívajících), a současně mapují podíl proticovidových opatření (zejména uzavření škol) na zhoršení stavu duševního zdraví mladých lidí. Poté z perspektivy psychologie, psychiatrie a psychopatologie vymezuje základní pojmy, jako je dospívání, duševní zdraví a duševní onemocnění (vysvětluje, proč volí tento výraz oproti výrazu „porucha“). Blíže se zaměřuje na dvě nejčastější duševní nemoci – úzkosti a deprese – a jejich příčiny. Nakonec se zabývá prakticko-teologickým vymezením pastorační péče, resp. pastorače. Pastoraci chápe jako duchovní péči zakotvenou v křesťanské tradici a ovlivněnou poznatky z psychologie, sociologie a dalších věd o člověku. Jde v ní o autentické setkání, charakteristické důrazem na lidskou blízkost, sounáležitost a porozumění, i snahou o zprostředkování Boží blízkosti a péče o člověka (s. 26–30). Autorka přesvědčivě vysvětluje, proč se přidržela tradičního označení „pastorační péče / pastorače“ oproti nověji zaváděnému označení „duchovní péče“, u něhož jí chybí zřetelná vazba na křesťanskou tradici (s. 26n).

Ve druhé kapitole „Aktéři a témata pastorační péče o duševně nemocné“ (s. 31–46) autorka připomíná, že člověk je bytostí zahrnující fyzickou, psychickou, sociální i duchovní

složku, a odtud vyvozuje, že by péče o dospívající s duševním onemocněním měla zahrnovat také péči o jejich duchovní stránku. Konkrétně požaduje, „aby byla duchovnímu prožívání takto nemocných věnována větší pozornost, aby se přítomnost duchovních v týmu pečujících více stávala samozřejmostí a aby, pokud o to nemocní projeví zájem, častěji docházelo k návštěvám duchovního v rodinách nemocných, nemocnicích i jiných léčebných institucích“ (s. 31). Ve třech krocích se pak věnuje roli doprovázejícího, doprovázeného a jejich interakci. Kriticky reflektuje tradiční model doprovázejícího jako „pastýře“ (s. 32n), poukazuje na jeho pozitivní souvislosti (odkaz ke Kristu jako pastýři), ale i problematické aspekty: mocenskou asymetrii, závislost doprovázeného na doprovázejícím, důraz na duchovní autoritu doprovázejícího i nepřiměřeně vysoký nárok na jeho nasazení. Jako jeden z alternativních obrazů pastorační péče uvádí autorka v návaznosti na O. Macka Ježíšovo doprovázení jeho dvou učedníků na cestě do Emauz (s. 33n), i když i zde by bylo podle mého názoru možné – při hlubším rozboru uvedeného obrazu – namítnout, že také tento obraz implikuje duchovní autoritu doprovázejícího (srov. Lk 24,25: Ježíš učedníkům vytýká jejich nechápavost a nedostatek víry a poté jim vykládá Písmo). Autorka sama nakonec zdůrazňuje dva aspekty role doprovázejícího: „doprovázející má být spoluputujícím, souputníkem v nemoci“ a současně má „pečlivě rozlišovat své kompetence a nepřekračovat je“ (s. 34n).

Zajímavý je postřeh o dostupnosti pastorační péče, k níž se duševně nemocní často mohou dostat mnohem snáze než ke kvalifikované pomoci psychologické či psychiatrické (s. 35). O to důležitější pak je, aby doprovázející včas rozpoznali, kdy doprovázený potřebuje odbornou lékařskou péči. Autorka věnuje pozornost také mocenské nerovnováze ve vztahu mezi pastorujícím a dospívajícím a nebezpečí zneužití moci, k němuž může dojít nejen ze strany doprovázejícího, ale i ze strany doprovázeného (s. 36n). Varuje před předsudečnými představami vůči dospívajícím jako nábožensky nekompetentním a v návaznosti na Annemie Dillen rozvíjí přístup, který doporučuje pojímat dospívající jako „plnohodnotné a kompetentní osoby, jejichž náboženské představy a prožitky je třeba brát vážně“ (s. 37). V neposlední řadě tematizuje otázky smyslu duševního onemocnění a pozitivního, ale i negativního vlivu náboženských představ na duševní stav dospívajících (*positive/negative religious coping*), což klade vysoké nároky na doprovázející. Jejich úlohou je především podpírat a doprovázet duchovní život nemocných, aktivně jim naslouchat, vyjadřovat bezpodmínečné přijetí, vytvářet bezpečný prostor pro kladení otázek a hledání vlastní identity, pomáhat nacházet smysl v životě a spatřovat záblesky naděje (s. 43–46), ale v některých případech také „mírnit a přehodnocovat negativní náboženské představy, které mohou procesu uzdravování bránit“ (s. 43).

Ve třetí kapitole „Pastorační postupy v péči o duševně nemocné“ (s. 47–65) autorka zkoumá, jaké konkrétní podoby a funkce přísluší pastoraci v rámci komplexní péče o dospívající, a to jak v situaci, kdy se s duševním onemocněním nepotýkají, tak v situaci, kdy se u nich duševní onemocnění již rozvinulo. V návaznosti na poznatky z výzkumů o preventivním a stabilizačním působení komunit (s. 50n) poukazuje na důležitost preventivního a podpůrného působení církevních a sborových společenství, které mohou vytvářet „záchytnou síť“ a bezpečné a přijímající prostředí, a upozorňuje i na roli duchovních, kteří mohou přispět k včasné diagnóze duševního onemocnění a podpořit nemocného v léčbě (oddíl 3.1 „Prevence duševního onemocnění“). Na základě dalších výzkumů autorka ukazuje, že i v případě sebevražedných tendencí může duchovní sehrát důležitou roli, a měl by proto znát základy krizové intervence (oddíl 3.2 „Krizová intervence v případech sebevražedného jednání“). Nakonec se věnuje významu pastorace v oblasti dlouhodobého duchovního doprovázení (oddíl 3.3 „Dlouhodobé doprovázení dospívajících s duševním onemocněním“) a konkrétním nástrojům pastorace – zejména rozhovoru. Kriticky se vyrovnává s konceptem krátkého rozhovoru v pastoraci Timma Lohseho a předkládá přesvědčivé argumenty pro to, že v dlouhodobém doprovázení duševně

nemocných dospívajících má tato metoda, která se chce v krátkém časovém horizontu dobrat dostatečného porozumění situaci a doprovodit přicházejícího ke změně perspektivy – zjevné limity. Pastorační péče o dospívající trpící depresí či úzkostí je podle autorky „péčí dlouhodobou, která ze své podstaty nemůže být zaměřena na jednoduché a rychlé řešení“; jejím cílem „není uzdravení, ale sdílení niterných pocitů, otázek a myšlenek, lidská blízkost, která překonává osamocenenost, a podpora v těžkých chvílích, do kterých může vnášet trochu naděje a světla“ (s. 59). Důležitými nástroji v tomto typu péče je spíše naslouchání životnímu příběhu a, nastane-li vhodná příležitost, také vyprávění biblického příběhu, myšlenky či obrazu, které do situace mohou vnést nové světlo a posilu (s. 62).

Práce má přehledový charakter, neprezentuje výsledky vlastního výzkumu, což je zcela v souladu s nároky kladenými na bakalářskou práci. Je však významná tím, že upozorňuje na duchovní potřeby duševně nemocných a význam pastorační péče v rámci komplexního přístupu k mladým lidem. Svou argumentaci autorka průběžně opírá o poznatky z řady nedávných, převážně zahraničních výzkumů a získané poznatky pak logicky propojuje s poznatky z českého prostředí, popř. z nich vyvozuje podněty pro obor pastorační péče. Poukazuje na možnosti pastorační péče, kterou chápe primárně jako péči o vztahy, totiž jako „snahu znovu nalézat, obnovovat a udržovat nemocí narušený vztah doprovázeného se sebou samým, s druhými lidmi a s Bohem“ (s. 68), ale současně také pojmenovává její úskalí a jasně vymezuje její hranice, když prohlašuje, že „pastorační péče může být jen péčí doprovodnou a podpůrnou a že jejím úkolem je v první řadě podpora nemocného v předepsané léčbě či ujišťování o správnosti takovéto léčby“ (s. 34).

Snad jedině, čeho čtenář práce lituje, je, že v celém průběhu není uveden žádný konkrétní příklad (kasuistika), který by propojil teorii se zkušenostmi z praxe. Autorka si je však limitů své práce vědoma (viz s. 68). Lze ocenit, že v závěru stručně naznačuje, jakým směrem se může ubírat další bádání, které by se mohlo zaměřit na zkoumání mechanismů navazování kontaktu mezi duchovním a dospívajícím s duševním onemocněním a na hodnocení postupů, vlivu a výsledků pastorační péče samotnými aktéry pastorační péče (s. 69).

Práce je psána velmi kultivovaným jazykem bez zjevných chyb, překlepů a stylistických nedostatků, dobře se čte a má také zdařilou grafickou úpravu. Autorka prokázala, že dovede samostatně pracovat s literaturou, správně rozlišuje citované názory, k nimž přistupuje s kritickým nadhledem, a vlastní postoje. Průběžně vysvětluje pojmy, s nimiž pracuje, a kriticky reflektuje jejich volbu.

Díky své obsahové kvalitě a pečlivosti zpracování se jedná o práci nadprůměrnou, proto ji vřele doporučuji k obhajobě a navrhuji hodnocení písmenem A – výtečně.

V Praze 25.5.2024

Doc. Tabita Landová, Ph.D.

Otázky k obhajobě:

- 1) V závěru své práce (s. 63nn) píšete o tom, že doprovázející má pomáhat doprovázenému naučit se pečovat o svou vlastní duši a duchovní zdroje. Jaké konkrétní způsoby péče o duchovní život mohou být vhodné a současně i lákavé pro dnešní dospívající? Jak pracovat s tím, když dospívající neprojevují o otázky duchovního života příliš velký zájem?
- 2) Mohla byste ilustrovat téma své práce nějakým konkrétním příkladem z praxe?